

Researchers as environmental actors

This paper focuses on the features of depoliticization and juridification in environmental planning and politics. After a theoretical overview, we concentrate on three planning processes in North Karelia which, due to shortcomings in procedural conduct, turned into court cases via the complaints of environmental actors. The paper summarizes the research results gained from our involvement in these planning cases and juridical complaints. The case studies reveal an alarming indifference to environmental concerns within the official planning processes. This inattention was reproduced meeting by meeting in an atmosphere of planning consensus that dismissed any claims for environmental updating. By systematically examining these environmental vacuums, we construct an overview of the practices of regime hegemony (valtajärjestys) and having a voice (sananvalta). In our view, the consensus governance we witnessed effectively halted any progress in environmental healing, and it also appeared to us as a performance of democratic decision-making.

ANNA MUSTONEN & ARI LEHTINEN

Tutkijat ympäristötoimijoina

KOKEMUKSIA YMPÄRISTÖPOLITIIKAN
OIKEUDELLISTUMISESTA JA
POLITIIKKAPAKOISUUDESTA

JOHDANTO

Ympäristöliikkeiden ja -järjestöjen turhautuminen poliittisen päätöksenteon voimattomuuteen kärjistyvien ympäristöongelmien äärellä on johtanut tilanteeseen, jossa muutosta haetaan yhä useammin oikeusteitse. Lainsäädännön, kansainvälisten sopimusten ja sitoumusten mukaisten ympäristövelvoitteiden kantavuutta koetellaan eri oikeusasteissa hallinto-oikeuksista kansainvälisiin tuomioistuimiin (Hölttä ym. 2022; Bryan 2024; Greenpeace 2024; Horton 2024; Kothari 2024; Vesa 2024). Myös lakimuutoksia vaaditaan, ja tällä linjalla kärkihankkeena voitaneen nähdä luonnontuhontalakia ajava kansainvälinen ympäristöaloite. Tavoitteena on sisällyttää luonnontuhonta (*ecocide*) Haagin kansainvälisen rikostuomioistuimen asialistalle (Pyhälä 2022).

Ympäristötoimijoiden turvautuminen oikeuslaitokseen on myös tuottanut tulosta. Lainmukaisuudesta sekä sopimusten ja sitoumusten noudattamisesta muistuttavat valitukset ovat ajoittain johtaneet ympäristölle ongelmallisten hankkeiden kaatumiseen. Suomessa merkittävimpana viimeaikojen esimerkkinä voi pitää Finnulp Oy:n Kuopion Sorsasaloon suunnitteleman sellutehtaan ympäristöluvan kumoutumista Korkeimmassa hallinto-oikeudessa (KHO 2019: 166). Valittajina olivat Pohjois-Savon luonnonsuojelupiiri, sekä paikalliset luonnonsuojeluyhdistykset. Valitusten kohteina olleita hankesuunnitelmia on myös palautettu uuteen valmisteluun. Tosin usein ympäristötoimijoiden oikeusvalituksia on myös hylätty tai valituslupaa ei ole myönnetty. Lupa- ja kaavoitusprosessien sujuvoittaminen uusliberalismin hengessä, osallistumisen heikko vaikuttavuus, takaiskut oikeuskamppailuissa ja huoli ympäristökriisin kiihtymisestä ovatkin kasautuneet syveneväksi epäilykseksi yhteiskuntien kyvystä ympäristöpoliittiseen vastuunkantoon.

Ympäristökriisitietoisuuden kasvun myötä oikeusvalitukseen turvautuminen on ympäristöliikkeissä ja järjestöissä nähty välttämättömänä, mutta demokraattisen päätöksenteon kannalta siinä on myös huolestuttavia piirteitä. Demokratian ja edustuksellisen osallistumisen käytäntöjä koetellaan ja kovistellaan, tavallaan myös kyseenalaistetaan. Kysymys on demokratian liikkumatilasta, mutta myös uusiutumiskyvystä kärjistyvien ympäristöongelmien keskellä (Eskelinen 2013). Toisaalta on myös ongelmallista, että kansalaisliikkeiden ja -järjestöjen vastuulle on sälytynyt tehtäviä, jotka on hoidettu aiemmin julkishallinnon ja poliittisen päätöksenteon piirissä (Suvantola 2003, 231–232; Mäenpää & Faehnle 2021, 19). Esimerkiksi Suomessa monet vapaaehtoispuolelta toimivat ympäristöliikkeet ja -järjestöt ovat kokeneet ympäristöhallinnon toimintaedellytysten supistukset ylikuormittumisena omassa lausunto- ja valitustyössään sekä yleisessä ympäristön seurannassa ja valvonnassa. Järjestöjen osallisuus esimerkiksi suunnitteluprosesseissa on vakiintunut ja valitusoikeus on Suomessa suhteellisen laaja, mutta koska vaikuttavuus koetaan usein heikoksi, resurssit tuhlautuvat muun järjestötyön kustannuksella hallinnollisiin tehtäviin. Ympäristöä koskevissa suunnitteluprosesseissa ympäristöjärjestöt ovat usein ainoita luonnon puolestapuhujia. Harrastuksena tai tutkijan huolista virinnyt ympäristötoiminta onkin monen kohdalla muuttunut hallinnolliseksi toimistotyöksi.

Osallisuus suunnitteluprosesseissa edellyttää perehtyneisyyttä yhtä lailla varsinaisiin asiakysymyksiin kuin suunnittelun kulun ja mahdollisen oikeusvalituksen hallintaan, ja tämän takia ympäristötoimijoiden nojautumisesta tutkimustietoon ja tutkijoihin on tullut lähtökohtainen edellytys. Riippuen hankkeesta, tarpeen on niin yhteiskunta- ja oikeustieteellinen osaaminen, tekninen osaaminen sekä luonnontieteellinen osaaminen biologiasta ja ekologiasta kemiaan. Käytännössä kyse on tällöin useimmiten tutkimustulosten hyödyntämisestä, mutta ajoittain myös luontevasta ympäristötoiminnan ja -tutkimuksen vuoropuhelusta. Vastavuorisuus toteutuu esimerkiksi silloin kun tutkijat myös aktiivisesti osallistuvat yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ympäristöryhmissä tai niiden virittämään yhteiskunnalliseen keskusteluun (Lehtinen 2013; Suoranta & Ryyänänen 2014; Eskelinen & Ryyänänen 2021). Tässä artikkelissa johdattelemme aluksi ly-

Harrastuksena tai tutkijan huolista virinnyt ympäristötoiminta onkin monen kohdalla muuttunut hallinnolliseksi toimistotyöksi.

hyesti oikeudellistumisen ja tämän rinnalla vaikuttavan politiikkapakoisuuden näkökulmiin, joiden avulla sitten esittelemme kolme oikeusvalitukseen edennyttä ympäristösuunnittelutapausta.

POLITIIKKAPAKOISUUS JA OIKEUDELLISTUMINEN

Suunnittelun ja hallinnan tutkimuksessa voidaan analysoida empiirisesti postpoliittisia rakenteita ja suunnittelukäytäntöjä, jotka paljastavat politiikkapakoisuutta eli depolitisaatiota tukevia prosesseja ja lisäävät demokratiavajetta. Postpoliittinen suunnittelu nähdään konfliktit kieltävänä konsensuaalisena suunnitteluna, jossa poliittista tai arvopohjaista keskustelua ei käydä, vaan keskustelu rajautuu esimerkiksi hyvin kapeaan uusliberaaliin kasvudiskurssiin. Tutkimuksessa voidaan myös tunnistaa mahdollisia uudelleen politisoitumisen eli repolitisaation ja demokratian vahvistamisen piirteitä. (Metzger 2018, 190; Eraydin & Frey 2019, 2.) Tutkijat ovat nostaneet esiin suunnittelun osuutta yhteiskunnan uusliberalisaatiossa sekä suunnittelijoiden haluttomuutta vastustaa sitä, mutta toistaiseksi depolitisaation ja postpoliittisen suunnittelun tutkimus on Eraydinin ja Freyn (2019, 5–6) mukaan ollut vähäistä. Osallistumisen kustannuksella tehty suunnittelun sujuvoittamistoimet ja teknis-tieteelliseen asiantuntemukseen pohjautuva valmistelu siirtävät päätösvallan pois niiden ulottuvilta, joita suunnittelu suoraan koskee.

Johdannossa kuvaamamme ympäristöliikkeen oikeudellinen aktivoituminen on yksi ympäristöpolitiikan ja laajemmin yhteiskunnan oikeudellistumisen (engl. *juridification, judicialisation*) ilmentymä. Oikeudellistumisena käsitetään juridisen sääntelyn ja sen merkityksen vahvistuminen yhteiskunnassa (Tala 1986; Tarasti 2002). Myös lisääntynyt konfliktien ratkaisu oikeusteitse sekä oikeusjärjestelmän vallan lisääntyminen on osa oikeudellistumiskehitystä (Blichner & Molander 2008). Ympäristöpolitiikassa oikeudellistuminen

ilmenee lisääntyneenä EU:n ja kansallisen tason ympäristöoikeudellisena sääntelynä, mutta myös ympäristöön sekä maan- ja luonnonvarojen käyttöön liittyvien ristiriitojen käsittelyn siirtymisenä tuomioistuimiin. Tästä on seurannut oikeudellisten ratkaisuperusteiden korostuminen ristiriitatilanteissa sekä erityisesti ympäristöoikeudessa yleisten joustavien eli avoimien normien tulkintatarteen lisääntyminen (Tarasti 2002). Toisaalta Tarasti (2002, 577) huomauttaa, että ympäristönhoidon oikeudellistumiseen vaikuttavat myös valvonnan ja valitusoikeuden laajentuminen. Nykyisen ympäristölainsäädännön mukaiset ympäristöjärjestöjen valitus- ja vireillepano-oikeudet ovat lisänneet paikallisten luonnonsuojeluyhdistysten keinovalikoimaa ympäristövaikuttamisessa, mutta samalla myös siirtäneet vastuuta ristiriitatilanteissa entistä enemmän pois paikallistasolta. Oikeudellistumisella on vaikutusta vallan käytön jakaantumiseen (Tarasti 2002, 583) esimerkiksi silloin kun paikallisen luonnonvarakiistan päätösvalta siirtyy aluehallinto-oikeuden käsiin.

Julkisen vallan laajenevaa sääntelyä pannaan toimeen myös viranomaistyönä; tällöin byrokratisoituminen on myös osa oikeudellistumiskehitystä (Van Aerschot 1996, 1042–1043). Osalliset tai ympäristöjärjestöt voivat laatia oikeusvalituksen myös näistä viranomaispäätöksistä, kuten on käynyt suurpetojen kannanhoidollisten poikkeuslupien tapauksissa. Suomessa Riistakeskus toimii hallintoviranomaisena ja lain soveltajana poikkeuslupien myöntämisestä päättäessään. Ympäristöjärjestöt ovat kritisoineet Riistakeskuksen asiantuntemusta lain soveltajana vetoamalla muun muassa puutteellisesti perusteltuihin päätöksiin ja EU-direktiivin vastaisuuteen poikkeuslupien myönnössä.

Rikosoikeudessa oikeudellistumista selitetään yhteiskunnan väkivallalle herkistymisellä, jonka myötä yksilöiden valmius hakea hyvitystä erilaisiin henkisen ja fyysisen väkivallan tekoihin oikeudellisin keinoin kasvaa (Kivivuori 2006). Vastaavasti niin sanotun posthumanistisen käänteen (ks. Santaoja & Nygren tässä kirjassa) myötä vahvistunut luonnon ja eläinten oikeuksien puolustaminen kertoo yleisestä herkistymisestä luonnon hyvinvoinnille ja oikeuksille. Tämä siirtyminen on mahdollista nähdä esimerkiksi eläinoikeuksien tuomioistuin-käsittelyiden yleistymisen taustalla.

Ympäristöliikkeiden turvautuminen tuomiois-

tuimiin valituksiin ja muutoksenhauin on lisääntynyt myös, koska ympäristöön kohdistuvista hankkeista on viime vuosina vaadittu joissakin tapauksissa lainvoimaista kompensaatiota epämuodollisten menettelyjen sijaan (Conde et al. 2023). Poliitiikan oikeudellistumisen tutkimuksessa nostetaan luontevasti esiin hallinnollisten ja poliittisten prosessien rajoittuneisuutta käsitellä ristiriitoja julkishallinnossa erityisesti ympäristövaikutusten osalta, mutta oikeudellistumisen vaikutukset konflikteihin ja ympäristöliikkeisiin eivät ole juuri olleet tutkimuksen kohteena. Ympäristöoikeuden mukaisuuskamppailuissa osalliset joutuvat pelaajaksi asiantuntijakielen läpäisemään valtahierarkiaviidakkoon, jossa muina pelaajina toimii yritysten ja valtion lisäksi myös oikeusjärjestelmä instituutioineen. (emt., 7.) Oikeuskiestat pitkittävät kamppailuja ja voivat viedä osallisten resursseja niin globaalissa etelässä yritysten tahallisesti hidastaessa oikeudenkäyntiä (Conde et al. 2023) kuin myös Suomessa, kun esimerkiksi maankäyttöä koskevat oikeuskäsittelyt voivat venyä helposti useampiin vuosiin.

Oikeudellistuminen voi johtaa myös ympäristöliikkeen keinovalikoiman kaventumiseen. Oikeusprosessit kuluttavat liikkeiden resursseja ja ohjaavat keskittymään oikeustieteellisiin ja luonnontieteellisiin perusteluihin. Tämä kehitys myös marginalisoi oikeusprosesseja vierastavia ryhmiä ja voi johtaa entistä huonompaan oman elämän ja elämänpiirin hallintaan yhteiskunnan reuna-alueilla (emt., 8). Oikeudellistumisen eräänä mittarina voinee pitää myös sitä, että Suomen luonnonsuojeluliitto palkkasi ensi kertaa ympäristöoikeuden asiantuntijan vuonna 2016 ja vuonna 2024 henkilöstöön kuuluu jo kaksi oikeustieteilijää, jotka toimivat niin keskusjärjestön kuin piirien ja paikallisyhdistysten tukena myös oikeusvalituksia laadittaessa. Oikeuskamppailut ja niiden synnyttämät ristiriidat alue- ja paikallistasoilla voivat vaikuttaa kielteisesti myös yksittäisten aktivistien elämänlaatuun ympäröivän yhteisön kyseenalaistaessa heidän tarkoituksensa ja jopa sulkemalla valituksiin osallistuneet ulos yhteisöstä (Riipinen 2008). Tällaisissa tapauksissa oikeuskamppailujen seuraukset voivat osua kipeästikin yksittäisiin luonnonpuolustajiin.

Ympäristöoikeuden mukaisuusliikettä koskevassa tarkastelussaan Schlosberg (1999, 130) toteaa verkostoitumisstrategian ytimen olevan siinä, että

liike käyttää yhtäaikaaisesti laajasti erilaisia taktiikoita. Koko maan laajuisena ympäristöliikkeenä eri taktiikoiden käyttäminen onkin mielekäästä, jos eri toimijat työskentelevät samaan suuntaan. Esimerkiksi Suomen luonnonsuojeluliiton kansallinen vaikuttaminen tehostuu yhdessä piirijärjestöjen osallisuus-, lausunto- ja valitustoiminnan sekä paikallisarjastöjen ympäristökasvatukseen ja luontoharrastuksiin liittyvän toiminnan kanssa. Aivan samalla tavalla muiden luonto- ja ympäristöjärjestöjen kuten nuorten ilmastoliikkeen, *degrowth*- ja kohtuusliikkeiden toimenpiteet täydentävät toisiaan oikeuskamppailujen täyttäessä vain yhtä toiminnan osa-alueita.

Sen sijaan julkishallinnon eri sektorien siiloutuneet profiilit summautuvat paikallis- ja aluetasolla usein varsin linjattomaksi muutoskimpuksi. Toisaalla korjataan sitä, mitä toisaalla heikennetään. Esimerkiksi valtionhallinnossa Elinkeino- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) ja Metsäkeskuksen sekä Metsähallituksen ja Neovan eli entisen Valtion Polttoainelaitoksen (VAPO) tehtäväkentät ja ohjaus jakautuvat eri ministeriöiden vastuiden piiriin. Vastaavasti isot metsäyhtiöt keskustelevat paikallis- ja aluetoimijoiden kanssa lähinnä mahdollisten sertifikaattikiistojen yhteydessä. Monikansalliset kaivosyhtiöt taas jalkautuvat paikallis- ja aluetasolle etupäässä ympäristövaikutusten arviointien (YVA) ja ympäristölupaprosessin edistämisen merkeissä. Tällöin tieteellinen asiantuntemus ja asiantuntijakieli hallitsevat asioiden käsittelyä. Risteävien paineiden keskellä kuntien kaavoitusmonopoli tarjoaa maankäytön ohjaukseen kytkeytyvän koordinaatiomahdollisuuden, ja kuntien tavoitteet kantautuvat edelleen sujuvasti maakuntasuunnittelun.

Ympäristöliike joutuu usein tukeutumaan lähes ainoastaan oikeudellisiin tai luonnontieteellisiin perusteluihin haastaessaan politiikan ja suunnittelun normiuraa. Suunnittelua koskevassa lainsäädännössä valitusperusteet liittyvät usein menettelytapakysymyksiin tai ristiriitaisuuksiin muun lainsäädännön suhteen. Valituskynnys ylittyy esimerkiksi kaavoitusprosessissa silloin kun kaavamerkintä on ristiriidassa ylempään tason kaavan kanssa tai se uhkaa uhanalaisen lajin esiintymistä suunnittelualueella eli on ristiriidassa luonnonsuojelulain säädösten kanssa.

Perustuslain 20 §, jossa määritellään vastuu ym-

päristöstä kaikille, ei riitä valitusperusteeksi suunnittelua koskevissa valituksissa. Kuntien ja maakuntaliittojen kehittämissuunnitelmia ja -strategioita toteuttavien kaavojen kasvutavoitteiden vastustaminen ei myöskään toimi valitusperusteena, koska ne ovat osa konsensuaalista uusliberalistista kasvudiskurssia. Konsensus- ja kasvuhakuinen suunnittelu esimerkiksi maakuntatasolla on lukkiutunut kasvuohjelmiin niin EU-tason metahallinnan eli esimerkiksi rahoitusohjelmien tavoitteiden kuin maakunnan omien strategisten tavoitteiden myötä (Mustonen 2022).

Kramarzin ja kumppaneiden (2017, 45) mukaan tuomioistuimet ovat oikeudellistumisen myötä omaksuneet vahvistuneen roolin ympäristöhallinnassa ja alkaneet kompensoida puutteita politiikassa. Heidän mukaansa tutkimusta tarvitaan erityisesti siitä, kuinka erilaiset oikeuskulttuurit vaikuttavat ristiriitatilanteissa tuomioistuinten asemaan ja kuinka oikeudellistuminen vaikuttaa politiikan vastuukysymyksiin, muotoiluun ja implementointiin (emt., 31–32). Suomessa viranomaisten tehtäväkuvassa on ympäristöhallinnon muutosten myötä tapahtunut siirtymää ohjauksesta ja neuvonnasta laillisuusvalvontaan (Mustonen 2022). Luonnon itseisarvoa suomalaisessa lainsäädännössä ei olla määritetty, joten luonnon edun seuranta on viranomaisten tai kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen vastuulla.

Mäntylän (2010, 134) mukaan viranomaispuhevallan ongelma on se, että sama viranomaispuhe edustaa prosesseissa useita eri intressejä. Tämä on nähtävissä nykyisten ELY-keskusten toiminnassa, kun sama viranomaispuhe voi edustaa suunnitteluprosessissa sekä ympäristövalvontaa että kehittämissuunnitelmia. Mäntylän (2010, 137) mukaan ympäristöjärjestöjen puhevalta näyttää täyttäneen viranomaisen jättämiä aukkoja suunnittelussa ja valvonnassa. Ympäristöjärjestöjen puheoikeuden laajentuminen on sidoksissa EU-oikeuteen ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia vahvistavaan Århusin sopimukseen vuodelta 1998, ei niinkään kansalliseen lainsäädäntöön, joka keskittyy elinympäristöön, mutta myös yleiseen etuun (Mäntylä 2010, 316). ELY-keskuksilla on oikeus hakea muutosta tai valittaa esimerkiksi luonnonsuojelulain vastaisesti muun lain mukaisesta luvan myöntämisestä tai suunnitelman hyväksymistä koskevasta päätöksestä (LSL 63 §). ELY-keskusten valitusoikeus on Suvanto-

lan ja Similän (2011, 313–314) mukaan johtanut siihen, ettei ympäristöjärjestöillä olisi tarvetta valitusoikeuteen samoilla perusteilla. Mäntylä (2010, 316) näkee ongelmana hajanaisen sääntelyn luonnon edustajien puhevallan osalta sekä sen, että lainsäädännössä on jäänyt määrittelemättä asianosaisten ja muiden osallisten erot oikeusvaikutusten osalta liittyen kuulemisiin, muistutuksiin, lausuntoihin ja mielipiteisiin. Jos mielipiteitä ei oteta huomioon, voi se vaikuttaa laajempaan valitusoikeuksien käyttämiseen (emt., 317), kuten maankäyttöä koskevissa esimerkeissämme on käynyt.

Turhautumisen tunteessa päällimmäisenä on ympäristötiedon ja -tutkimuksen heikko kantavuus ja vastaanotto päätöksenteossa. Kokemustemme mukaan vaikuttamiseen kurkottava ympäristötutkimus ja -tieto väistyvät usein käytännön suunnitteluvaiheessa ja päätöksenteossa muiden tavoitteiden tieltä.

VAIKUTTAVAA TUTKIMUSTA

Tässä artikkelissa tarkastelemme sellaista tutkimuspohjaista ympäristötoimintaa, jossa on turvauduttu oikeusvalitukseen hallinnollis-poliittisen vaikuttamisen epäonnistuttua. Kaikki tapausesimerkkimme ovat Pohjois-Karjalasta, ja niissä kietoutuvat yhteen ympäristöharrastuneisuus, tutkimustyö sekä aktiivinen osallisuus kansalaisliikkeessä tai -järjestössä sekä kulloisenkin valitukseen johtaneen hankkeen suunnittelussa. Valituissa tapauksissa osallisina ovat olleet Joensuu-liike ry, Kohtuusliike ja Suomen Luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piiri yhdessä paikallisten luonnonsuojeluyhdistysten kanssa. Oikeuteen asti edenneiden kiistojen kohteina ovat olleet Pielisjoen ja Pyhäselän ranta-alueiden suunnittelu, Joensuun keskustan osayleiskaavaprosessi sekä Pohjois-Karjalan maakuntakaavoitus.

Tapauskuvaukset nostavat pintaan ympäristö-, suunnittelu- ja maankäyttöpoliittisessa tutkimuksessa ja vaikuttamisessa kasautuneita kokemuksia. Vaikuttamistyö on pääasiassa pitkäjänteistä seu-

rantaa ja osallistumista, joka harvoin johtaa ympäristön kannalta myönteiseen lopputulokseen. Turhautumisen tunteessa päällimmäisenä on ympäristötiedon ja -tutkimuksen heikko kantavuus ja vastaanotto päätöksenteossa. Kokemustemme mukaan vaikuttamiseen kurkottava ympäristötutkimus ja -tieto väistyvät usein käytännön suunnitteluvaiheessa ja päätöksenteossa muiden tavoitteiden tieltä. Varsinkin talouden kasvutavoitteita haastava ja ympäristönäkökohtia painottava kriittinen tieto jää helposti totutun poliittisen järjestyksen ja sen mukaisen konsensuksen ylläpidon jalkoihin. Kuten seuraavat tapausesimerkkimme osoittavat, sellainen tutkimuslähtöinen yhteiskunnallinen ympäristövaikuttaminen, joka osoittaa perustavanlaatuisia ongelmia ja muutostarpeita suunnittelun käytännöissä ja sisällöllisissä painotuksissa, helposti joko tyrmätään epärealistisena tai sitten siitä vain vaietaan.

Artikkelissa tarkastelemissamme tapauksissa Lehtinen toimi Joensuu-liikkeen aktiivina ja hallitusjäsenenä vuosina 2001–2007. Molemmat kirjoittajat olivat mukana Kohtuusliikkeen osayleiskaavaryhmässä vuosina 2010–2013. Mustonen toimi Suomen Luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piirin puheenjohtajan tehtävässä vuosina 2016–2023 ja tuolloin myös piirin edustajana useissa maakunnallisissa yhteistyöelimissä ja maakuntakaavoituksen ohjausryhmissä. Vuorovaikutustyömme ympäristötutkimuksen ja -toiminnan rajapinnoilla ei ole aina ollut kattavasti tieteen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen sujuvaa vuorottelua vaan monenlaista ja kirjavaa osallistumista erilaisiin ympäristösuunnitteluprosesseihin tutkijoina ja kansalaisina. Johdonmukaisimmillaan tutkimusellisuus on mukana Lehtisen kolmevuotisessa osallisuudessa Joensuun keskustan osayleiskaavaprosessissa sekä Mustosen väitöskirjatutkimukseen sisältyvässä osallisuudessa maakuntasuunnittelussa. Muilta osin vaikuttamisen ja tutkimuksen vuoropuhelu on edennyt väljemmin, yleisesti maantieteen ja ympäristöpolitiikan tutkijaosaamistamme parhaamme mukaan hyödyntämällä.

Samoin kuin yleisemminkin ympäristötutkijoiden piirissä, motiivimme tutkimusperustaiseen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kumpuaa nimenomaisesti syviin ja syveneviin ympäristökriiseihin ajautuneesta maailmantilasta. Tutkimuskysymyksemme ja tapamme osallistua yhteiskunnalliseen

suunnitteluun avautuvat tämän huolenkannon mukaisesti. Joensuu ja Pohjois-Karjala ovat monin tavoin katsottuna maailman reunalla, marginaalinen ja nyt Venäjän geopoliittisten aggressioiden seurauksena 'pussin perälle' jäänyt maailmankolkka. Tästä huolimatta katsomme paikallisen tutkimuspohjaisen vaikuttamisen olevan merkityksellistä ja tuovan lisäarvoa tutkimukselle ja yhteiskunnalle. Kyse on yleisesti ympäristönäkökohtien vahvistamisesta mutta erityisesti ympäristöratkaisujen mahdollisimman oikeudenmukaisesta huomioimisesta alue- ja paikallispolitiikassa ja -suunnittelussa. Muutospaineiden välittäminen maakunta- ja kuntakentille voidaan nähdä suunnittelun ja päätöksenteon 'valmentamisena' edessä oleviin yhteiskunta- ja ympäristöpoliittisiin muutoksiin.

Motiivimme tutkimusperustaiseen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kumpuaa nimenomaisesti syviin ja syveneviin ympäristökriiseihin ajautuneesta maailmantilasta.

Pohjois-Karjala hieman yli 160 000 asukkaan maakuntana ja Joensuu noin 77 000 asukkaan kaupunkina ovat sitä kokoluokkaa, missä tarvittavat muutokset ovat yhdyskuntarakenteen osalta varsin helposti toteutettavissa. Esimerkiksi Joensuun kaupungin ja maakuntaliiton hiilineutraaliustavoitteet olisivat realistisemmalla pohjalla, jos hiilitaseissa arvioitaisiin kokonaisvaltaisesti myös kulutusperäiset hiilipäästöt, ja metsien hiilinielut ja -varastot suojeltaisiin ylimitoitetuilta hakkuilta (Ala-Mantila 2017; Kauhanen 2019). Samoin maakunnan suoekoysteemeille voitaisiin suunnitella turvetuotantoa laadukkaampaa tulevaisuutta, vaikkapa seuraten Kontiolahden Selkien kylältä käsin toimivan Lumimuutos Osuuskunnan menestyksekkäitä ennallistamishankkeita (Mustonen 2013; 2014).

Seuraavaksi tutustumme seikkaperäisemmin Pohjois-Karjalaan sijoittuviin ympäristö- ja maankäyttöpoliittisten suunnitteluprosessien kulkuihin niin kuin ne meille tutkijoina ja osallisina avautuivat. Tarkastelut kohdentuvat ympäristöliikkeen tai -organisaation työnkuvaan ja liikkumatiilaan valituissa tapauksissa. Tarkasteltavien tapausten ai-

kana lainsäädännössä ja suunnittelukulttuurissa on tapahtunut muutoksia, joita tarpeellisissa asiayhteyksissä nostamme esiin, kuten kaavoituksen sujuvoittaminen, strategisen kaavoituksen nousu sekä ympäristöhallinnossa tapahtuneet muutokset. Samalla nostamme esiin niitä kokemuksia ja johtopäätöksiä, jotka ovat ajaneet oikeusvalituksen tekemiseen suunnitteluprosessin päätteeksi. Näemme esiteltyt ympäristötoimijat suunnittelun ja politiikan kentille kurrottautuvan kriittisen ympäristötutkimuksen ja -tiedon välittäjinä ja käsillä olevan kestävyyssiirtymän asianajajina.

JOENSUU-LIIKE JA LINNUNNIEMEN KIISTA

Joensuu-liikkeen järjestäytyminen yhdistysmuotoiseksi toimijaksi syksyllä 1998 sai alkusäyksenä Joensuun kaupunkikeskustan eteläkärjessä, Pielisjoen ja Pyhäselän yhtymäkohdassa sijaitsevan Hasanniemen metsäalueen kaavahankkeeseen kriittisesti suhtautuvien kaupunkilaisten yhteistyöstä. Metsän osittainen kaavoitus asuntoalueeksi onnistuttiin pysäyttämään, tosin tuolloin vain väliaikaisesti, ja siinä yhteydessä muotoutui ajatus pysyväisemmästä kaupunkipoliittisesta kansalaisvaikuttamisesta rekisteröidyn yhdistyksen nimissä, Joensuu-liike ry:nä. Lähtökohtaisesta kaavoittajan ja liikkeen vastakkainasettelusta huolimatta uuden yhdistyksen tavoitteeksi asetettiin kestävien ratkaisujen edistäminen keskustelu- ja yhteistyöaloittein kaupungin hankkeissa jo valmisteluvaiheessa. Yleisenä toiminta-ajatuksena korostettiin asukkaiden osallisuuden ja vuoropuhelun vahvistamista Joensuun kaupunkiympäristön ja yhdyskuntarakenteen suunnittelussa (Hasanniemi-liike laajenee... 1998; Joensuu-liike 1998).

Joensuu-liike toimi koko seuraavan vuosikymmenen aktiivisesti kaupunkisuunnittelun ja -kaavoituksen parissa. Erityisesti Pielisjoen ja Pyhäselän rantavyöhykkeen puisto- ja luontokohteiden puolustaminen oli liikkeen asialistalla. Kaavalausunnoissa ja sanomalehtikirjoituksissa muun muassa korostimme, kuinka vuoden 2000 alussa voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki loi edellytykset valtakunnallisten kaupunkipuistojen perustamiselle ja kuinka Joensuun rantapuistolla olisi mahdollista vahvistaa kaupunkikeskustan viihtyisyyttä ja julkikuvaa (Lehtinen 2001; Sierla 2001). Puistovisioimme ei saanut vastakaikua kaupungin kehittäjien taholla, mihin syyksi tulkitsimme tuolloin

Kansalaisvaikuttamista Joensuun Hasanniemen metsässä.
Kuva: Anna Mustonen

suositun avainhenkilöpolitiikan, jolla elinkeinoelämän kärkitoimijoita haluttiin sitouttaa Joensuuhun (Viinimäki 1998; Kempas 2000). Omakotitonttien varaaminen tähän tarkoitukseen aivan kaupungin keskeisiltä rannoilta nähtiin mielekkäänä kehittämislinjauksissa, ja mahdollisen kaupunkipuistorajauksen pelättiin näin ollen johtavan rajoituksiin suunnitellussa rantojen yksityistämisessä. Puiston perustaminen yksinkertaisesti nähtiin tuolloin ja nähdään edelleen kaupungin valtajärjestyksen mukaisen etupolitiikan vastaisena. Tämä linjaus on estänyt kaupunkipuiston etenemisen Joensuun hallinnossa 2020-luvulle asti, huolimatta joensuulaisaktiivien kampanjoista ja monien suomalaiskaupunkien menestyksekkäistä puistoratkaisuista (Sepänmaa 2016; Kauhanen 2022).

Huoli rantapuiston kohtalosta on pysynyt viime vuosikymmenet kaupunkilaisten mielissä, ja kaupungin rantatonttipolitiikka on ollut aktiivien seurannassa. Joensuu-liike osallistui 2000-luvun alkupuolella tähän seurantaan aktivoitumalla lausunnonantajana ranta-alueita koskevissa asemakaavamuutoksissa. Kannanotoillamme pyrimme liikkeen johtajuuden mukaisesti rakentavaan vuoropuheluun kaavoittajan kanssa. Linjaerimielisyydet olivat kuitenkin nousseet esiin jo Hasanniemen kiistassa ja ne kärjistyivät edelleen kaupungin omistaman Linnunniemen huvila-alueen kehittämisessä. Pyhäselän rannalla sijaitsevaa yli satavuotiasta arvohuvilaa ja sen lähiympäristöä oltiin vuosituhannen vaihteessa myymässä edullisesti kaupungin johtavalle liikemiehelle ja samalla oltiin

asemakaavamuutoksella osoittamassa merkittävää lisärakentamista tontille. Huvila-alueen yksityistämistä vastustettiin laajasti kaupunkilaisten taholla, ja huolta tuotiin monipuolisesti esiin kaavalausunnoissa ja sanomalehtien palstoilla. Kaupungin pyssyessä kannassaan kiistasta rakentui lopulta pitkäaikainen oikeusprosessi.

Linnunniemen yksityistämistä vastustavat kaupunkilaiset yhdistivät voimansa oikeusvalituksen työstämisessä Kuopion hallinto-oikeuteen. Joensuu-liike oli mukana hankkeessa yhdessä useiden muiden ryhmien sekä yksityishenkilöiden kanssa. Syntynyt löyhä liittouma osoitti lopulta useita valituksia hallinto-oikeuteen, joka sitten päättikin, että suunniteltu lisärakentaminen ei ole sopivaa arvokkaassa huvilamiljöössä. Kaupunki valitti hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mutta KHO ei muuttanut Kuopion ratkaisua kesän 2005 päätöksessään (Kempas 2005). Näin huvila-alue jäi kaupunkilaisten käyttöön ja itse huvila Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymälle, joka ryhtyi vuokraamaan huvilan alakerran tiloja.

Linnunniemen tapaus on esimerkki menestyksekkästä asukasryhmien ja -aktiivien yhteistyöstä. Valituksen valmisteluvaiheessa näkökantoja koottiin ja jaettiin, vaikkakin lopulta päädyttiin useampaan rinnakkaiseen oikeusvalitukseen. Valituskirjelmät korostivat eri ongelmapiirteitä kaupungin edistämässä kaavaratkaisussa ja samalla ne kertoivat kritiikin laaja-alaisuudesta. Linnunniemen ratkaisu voidaan nähdä erityisen merkittävänä Joensuu-liikkeen ja laajemman kansalaisvaikuttamisen saavu-

Valituskirjelmät korostivat eri ongelmapiirteitä kaupungin edistämässä kaavaratkaisussa ja samalla ne kertoivat kritiikin laaja-alaisuudesta.

tuksena. Tosin Joensuu-liikkeessä myös ajateltiin, että vuoden 2000 maankäyttö- ja rakennuslaki, joka ymmärrettiin alusta lähtien kansalaisaktiivisuutemme lähtökohtaisena juridisena oikeutuksena, realisoitui Joensuussa aiempaa moniäänisemmäksi kaavakeskusteluksi osin vaikutuksestamme. Lakihan edellytti vuorovaikutteisuuteen ja osallisuuden vahvistamista kaavoituksessa (Bäcklund 2002).

KOHTUUSLIIKE JA YLEISKAAVAKAMPPAILU

Vuonna 2009 Kolilla perustettu Kohtuusliike on pyrkinyt edesauttamaan sellaista yhteiskunnallista siirtymää, joka tarjoaa vaihtoehtoja jatkuvan talouskasvun politiikalle (ks. myös Nyfors ym. tässä teoksessa). Liikkeen alkujuuret ovat Pohjois-Karjalassa, mutta vuosien varrella kohtuusaktiiveja ja toimintaryhmiä on syntynyt muuallekin Suomeen. Kohtuusliike on vuosien varrella ollut yhteistyössä myös kansainvälisten *degrowth*- ja *sufficiency*-tutkijoiden ja -toimijoiden kanssa (ks. esim. Linjama & Kainulainen 2015; Ulvila 2018; Linjama ym. 2019; Heikkurinen & Ruuska 2022; Laakkonen 2022).

Yhteistyöverkoston Pohjois-Karjalassa vaikuttava ryhmä, jota on totuttu kutsumaan Kohtuus vaarassa -liikkeeksi, on keskittynyt maakunnan kehityshaasteisiin ja Joensuun kaupunkisuunnitteluun. Itä-Suomen yliopiston Joensuun kampuksen tutkijoita on ollut mukana paikallisessa liikkeessä alusta lähtien, joskin noin kahdenkymmenen aktiivin ydinryhmän tausta on monenkirjava ja valtaosaltaan ei-akateeminen.

Kohtuus vaarassa -liike osallistui Joensuun keskusta-alueen osayleiskaavan suunnitteluun vuosina 2010–2013. Ajateltiin, että kyseisellä kaavalla tulee olemaan perustavanlaatuisen vaikutus Joensuun ja koko maakunnan kehitykseen ja näin ollen liikkeen aktiivit osallistuivatkin säännöllisesti kaupungin kaavoitusyksikön pitämiin eri kaavoitusvaiheiden esittely- ja keskustelutilaisuuksiin. Yliopistotutkimukselle, erityisesti ympäristö- ja maankäyttöpoliittikkaan liittyvälle osaamiselle olikin käyttöä, kun liikkeen taholta laadittiin kirjallisia kannanottoja kaavan eri vaiheista. Joulukuussa 2010 laadimme lausunnon osayleiskaavan tavoitekeskusteluun, helmikuussa 2012 lausunnon kaavaluonnokseen, toukokuussa 2012 muistutuksen kaavaehdotuksesta ja viimein tammikuussa 2013 valituksen Kuopion aluehallinto-oikeudelle. Vielä heinäkuussa 2013 liike laati vastineen kaupungin lausuntoon valituksestamme. Oikeusvalituksen ja -vastineen allekirjoitimme yksityishenkilöinä, koska rekisteröimätön liike ei ollut sellaisenaan oikeustoimikelpoinen. Kriittinen viestimme oli koko ajan, että yleiskaavaasuunnitteluun sisään-

Kaupunkipuistopoliittikka Joensuussa. Kuva: Anna Mustonen

rakennettu yhdyskunta- ja aluerakenteen tiivistäminen johtaisi Joensuun keskustan historiallisen kerrostuneisuuden ja lähiluonnon uhanalaistumiseen sekä yksinapaisen aluejärjestelmän vahvistamiseen maakunnassa (Lehtinen 2018).

Kohtuusliike päätyi osoittamaan valituksen Kuopion hallinto-oikeuteen, kun oli käynyt ilmi, että kaavan sisältöihin ei huolellisesti perustellulla kannanotoillamme ollut käytännössä minkäänlaista vaikutusta. Nyt kritiikin painopiste siirtyikin kaavan sisällöistä, siis tarkoituksenmukaisuuskysymyksistä, sen lainmukaisuuteen. Liikkeen valituskirjeessä korostimme, että Joensuun keskustan osayleiskaavoitus ei ollut edennyt maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämää laajaa osallisuutta ja vuorovaikutusta tukevalla tavalla. Valituksessa liike myös nosti esiin kaavalinjauksia, jotka kertoivat kaavoittajan etukäteen lukitusta kaavatyöskentelystä. Liike vaatikin, että kaava palautetaan uuteen valmisteluun (Valitus Joensuun...2013).

Kuopion aluehallinto-oikeus ei lämmennyt Kohtuusliikkeen valitukselle, kuten ei myöskään kahdeksan muun osayleiskaavaehdotuksesta vallittaneen huolenaiheille. Vain perinteikkään hotelliravintola Wanhan Jokelan rakennuksen purkamismerkinnän osalta oikeus ohjasi kaavoittajaa ratkaisemaan kiistan asemakaavasunnittelun yhteydessä. Tämä tarkoitti osayleiskaavakiistan etenemistä Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Kohtuusliike ei enää osallistunut tähän jatkovalitukseen, vaikkakin nyt kärkiaiheeksi nousi nimenomaisesti Hasanniemen metsään suunniteltu asuntoalue.

KHO antoi lopulta vuonna 2015 vihreää valoa kaupungin ajamalle yleiskaavaehdotukselle, ja näin ollen kiistakohteiden suunnittelu eteni asemakaavatyöskentelyyn. Tässä vaiheessa Wanha Jokela sai lopullisen purkutuomion mutta sen sijaan Hasanniemen metsä säästyi vuoden 2020 kaavapäätöksillä – vastoin yleiskaavan linjauksia. Tähän kaupunkiluontopoliittisesti merkittävään ratkaisuun vaikutti jo kolmanteen sukupolveen edennyt suojeliike, jossa myös monet Kohtuusliikkeen aktiivit olivat olleet mukana (Lehtinen 2020).

Osayleiskaavaprosessin myötä kokemus vuorovaikutusvajeesta nousi Kohtuusliikkeessä vahvasti pintaan. Ymmärsimme kyllä vaikutustyömme kilpistyneen viime kädessä siihen, että Joensuun keskustan osayleiskaavalla tulisi lainvoimaisena olemaan aivan keskeinen vaikutus kaupunkikes-

kustan rakentamisen volyyymiin ja kohdennuksiin. Kyse oli kiinteistöjalostuksen edunjaosta. Keinomme eivät tehonneet kaupungissa vakiintuneeseen valtajärjestykseen – vaikkakin muutossignaalina voitaneen pitää Hasanniemen metsän suojeluratkaisua asemakaavan muutosvaiheessa. Vallitsevan valtajärjestyksen haasteen rinnalla tunnistimme myös ongelmia itse kaavakeskusteluissa, sen performatiivisessa luonteessa. Kaavoittajan eli käytännössä Joensuun kaavoituspäällikön sananvalta, jossa ajoittain ilmeni yksinäisen puolustustaitelun piirteitä, pysyi läpi kaavaprosessin. Emme voineet välttää ajatukselta, että vaikka maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämän vuorovaikutteisuuden vaatimus on lisännyt erityisten sosiaalisten taitojen kysyntää kaavoittajan työnkuvassa, ei tällaiseen keskustelukulttuurin muutokseen vielä ollut löytynyt riittävästi valmiuksia Joensuussa. Haasteena on yleisemminkin Suomessa vallitsevan teknisiä taitoja suosivan kaavoitusprofession ja siihen liittyvien vakiintuneiden rekrytointikäytäntöjen purkamisen vaikeus (Pyy & Lehtinen 2021).

Haasteena on yleisemminkin Suomessa vallitsevan teknisiä taitoja suosivan kaavoitusprofession ja siihen liittyvien vakiintuneiden rekrytointikäytäntöjen purkamisen vaikeus.

Joensuun kaavoituksen keskustelukulttuurista kertoo jotain myös se, että suunnitteluprosessin päätteeksi Kuopion hallinto-oikeuteen osoitettiin yhdeksän valitusta. Kokemuksen pohjalta voi sanoa, että kaavatilaisuudet kyllä täyttivät 'lain kirjaimen' mutta samalla ne rakensivat eräänlaisen performatiivisen maskin ja oikeutuksen valtajärjestyksen mukaiselle kaavoitukselle (Lehtinen 2018). Asian-tila paljastui meille kaavan eri vaiheiden sisällöllisessä vertailussa. Tyrmistyttävä johtopäätöksemme oli, että kaavoittajan jo tavoitevaiheessa muotoilemat linjaukset pitivät pintansa läpi koko prosessin, myös lopulta Joensuun kaupunginvaltuuston joulukuussa 2012 hyväksymässä osayleiskaavaesityksessä (Valitus Kuopion... 2013).

Ympäristötiedon, kaavataitojen ja sosiaalisen osaamisen vahvistamisessa voisivat tutkijat niin tiedonvälittäjinä kuin tilannekartoittajinakin olla ratkaisevan tärkeässä roolissa.

Isot kaavahankkeet ovat pääsääntöisesti hankalia seurattavia niin asukkaille, kansalaisryhmille, poliitikoille kuin tutkijoillekin. Kaavoituksen seikkaperäiseen seuraamiseen tarvittavaa aikaa ja taitoa on vain harvalla paikallispoliitikolla, kansalaisryhmällä tai rivikansalaisella. Näin syntyvä demokratiavaje antaa potentiaalisesti paljon itsestä valtaa kaavoittajalle ja apuun ostetuille konsulteille. Vajeen voi myös nähdä alan tutkijoiden osallistumisen perusteena. Kohtuusliikkeen kanssa tekemämme osayleiskaavatutkimuksen myötä vahvistui käsityksemme, että ympäristötiedon, kaavataitojen ja sosiaalisen osaamisen vahvistamisessa voisivat tutkijat niin tiedonvälittäjinä kuin tilannekartoittajinakin olla ratkaisevan tärkeässä roolissa.

LUONNONSUOJELUJÄRJESTÖ TURVETUOTANNON VASTUSTAJANA

Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjois-Karjalan piirillä ja sen luonnonsuojeluyhdistyksillä on valitusoikeus useissa alueensa ympäristöä ja luonnonkäyttöä koskevissa prosesseissa. Mustosen puheenjohtajakaudella vuosina 2016–2023 luonnonsuojelupiiri on yksin tai yhdessä paikallisyhdistysten kanssa toiminut valittajana yhteensä kymmenessä valituksessa eri oikeusasteisiin. Näiden lisäksi piiri on ollut lausunnonantajana yhteensä noin 50 ympäristöön liittyvässä hankkeessa tai prosessissa ja laatinut noin 20 kannanottoa, esitystä tai kyselyä eri viranomaisille. Kutakin maankäyttöön liittyvää valitusta on edeltänyt osallistuminen eri kaavavaiheissa osallistumis- ja arviointisuunnitelman laatimisesta kaavan luonnos- ja ehdotusvaiheisiin. Luonnonsuojelupiiri tukeutuu lausunnoissa ja valituksissa asiantuntijoihin, joiden osaaminen on rakentunut niin opintojen, työkokemuksen, harrastuneisuuden kuin tutkimuksenkin kautta.

Luonnonsuojelupiiri on laatinut valituksia 2010- ja 2020-luvuilla kaikkiaan 21 kappaletta. Valitusaktiivisuus on verrannollinen käynnissä olleiden prosessien määrään ja viranomaisvalmistelun laatuun. Lausuntojen ja muiden kannanottojen osalta piirin kulloinkin käytettävissä olevat resurssit ja osaaminen vaikuttavat myös laadittavien lausuntojen lukumäärään ja sisältöön. Erityisesti kaivoshankkeita tai -suunnitelmia on Pohjois-Karjalassa runsaasti, eivätkä luonnonsuojelijoiden kaivosvaikuttamiseen vaadittava erityisosaaminen ja resurssit ole aivan riittäneet aktiiviseen seurantaan ja vaikuttamiseen viime vuosina. Vuosien 2016–2023 jaksolla valituksista kaksi koski kaivostoimintaa, kaksi rantakaavoitusta, kaksi poikkeusluvulla metsästettäviä eläimiä, yksi Kolin kansallispuistoon liittyvää poikkeuslupaa sekä kolme linkittyi turvetuotantoon.

Tarkastelemme tässä tapaustutkimuksessa maakuntasuunnittelua ja erityisesti turvetuotantoon liittyviä valituksia. Soita ja turvetuotantoa koskevaa kaavoitusta edelsi kokonaismaakuntakaavavaihe, joka kokosi yhteen aiemmat kaavavaiheet. Tuolloin maakuntakaavaan suunniteltiin erityisiä luonnonarvoja korostavia merkintöjä, jotka kuitenkin poistettiin erityisesti maanomistajien vastustuksen vuoksi. Kokonaismaakuntakaavaehdotukseen piiri lausui muun muassa, että ”Piirin johdonmukaisesta kaavatyöskentelystä ja globaaleista ilmasto- ja monimuotoisuustavoitteista sekä uusimmista tutkimustuloksista huolimatta kaavaan ei ole tavoitetasolle nostettu maankäytön merkitystä luonnon monimuotoisuuden suojelussa tai ilmastonmuutoksen hillinnässä.” Piiri myös ehdotti, että tulevissa kaavavaiheissa käytäisiin läpi ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen sekä luonnon monimuotoisuuden suojelun edistäminen sekä vihreä infrastruktuuri. Kokonaismaakuntakaavan jälkeen 1. vaihekaavassa käsiteltiin yksittäisiä suojelusoita, mutta seuraavissa vaihekaavoissa ei suojelukysymyksiin tai ekologiin verkostoihin palattu. Ekologiset verkostot olivat ehdolla käsiteltäväksi 3. kaavavaiheessa, mutta ne jätettiin käsitte-lystä kiireellisempiin aiheisiin vedoten.

Maakuntakaavan 2040 ykkösvaiheen tarkoituksena oli osoittaa Ilomantsin aktiivihiihlaitoksen tarpeisiin uusia turvetuotantoalueita. Luonnonsuojelupiiri oli jäsenenä maakuntakaavan ohjausryhmässä sekä soitaa ja turvetuotantoalueita koskevassa kaavan asiantuntijaryhmässä. Vaihekaava toteutti Pohjois-Karjalan strategiaa 2040, jossa oli

asetettu tavoitteeksi hyödyntää turvetta korkeamman jalostusasteen tuotteisiin, muun muassa aktiivihieksi. Valtio-omistaisen Neova Oy:n (ent. VAPO) Ilomantsin tehdas käyttää raaka-aineenaan turvetta valmistessaan hiilletystä turpeesta aktiivihieiltä. Alkuperäinen tarkoitus hiililaitoksella oli käyttää raaka-ainelähteinään jo avattuja Pohjois-Karjalan turvesoita turpeen energiakäytön vähentyessä, mutta Neovan toiveesta maakuntakaavaan kartoitettiin ja esitettiin uusia turvetuotantosoita. Aktiivihieiden valmistuksessa jopa 75 % turveraaka-aineesta palaa prosessissa ja hukkalämpö otetaan talteen ja siirretään kaukolämpöverkkoon. Aktiivihieituotannolla voidaankin nähdä kierrettävän turpeen polton rajoittamista koskevia tavoitteita.

Tutkijalle ja prosessia läheltä seuranneelle osallisuus näyttäytyy performatiivisena aktina, joka legitimoii vallitsevan suunnittelun tavoitteet ja käytännöt, eikä ota vakavasti ympäristöpoliittisia tavoitteita aluesuunnittelussa.

Luonnonsuojelupiiri laati muistutuksen Vapo Oy:n hiililaitoksen ympäristöluvasta 2021 ja valitti sitä koskevasta Aluehallintoviraston (AVI) päätöksestä 2021. Vaatimuksena valituksessa oli, että ympäristöluvan olennaista muuttamista koskeva lupa kumottaisiin tai palautettaisiin AVI:ön raaka-ainehankinnan ympäristövaikutusten arviointiin eli YVA-menettelyyn. Valituksen liitteenä oli asiantuntijoiden laatima laaja arvio soista, jotka Geologisen tutkimuskeskuksen (GTK) laatimassa selvityksessä oli osoitettu soveltuviksi aktiivihieiden raaka-ainetuotantoon. Hallinto-oikeus ei kumonnut ympäristö lupapäätöstä eikä nähnyt asiassa perusteita täytäntöpanon kieltämiselle. Piiri haki valituslupaa ja laati valituksen Korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mutta valituslupaa ei myönnetty.

Lopullisessa maakuntakaavaluonnoksessa esitettiin hiililaitoksen tarpeisiin 5 611 hehtaaria uutta, avamatonta suoalaa. Tämän lisäksi kaavaluonnoksessa oli mukana 2 995 hehtaaria jo turvetuotannossa olevaa tai ympäristöluvan saanutta suoalaa. Piiri

jätti asiantuntijaedustajan laatiman perusteellisen esityksen uusista suojelualueista vaihekaavaan. Kun vaikuttamisyrietykset eivät tuottaneet tulosta, piiri lopulta jättäytyi luonnosvaiheessa pois kaavan ohjausryhmästä ja asiantuntijaryhmästä.

Turvetuotantoa käsitelleestä vaihekaavasta laadittiin kunnallisvalitus hallinto-oikeudelle asiantuntijaedustajien toimesta kesällä 2022. Vaatimuksena oli kaavan kumoaminen ja palauttaminen uudelleen valmisteluun. Perusteena valituksessa oli muun muassa turvetuotantovarausten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden vastaisuus, Natura-tarveharkinnan virhe sekä ympäristövaikutusten arvioinnin puutteellisuus. Valituksen tukena olivat Suomen luonnonsuojelusäätiön rahoituksen mahdollistaneiden suokartoitusten raportit turvevaraukseen osoitetuilta arvokkailta suoalueilta. Kartoitukset toteuttivat vapaaehtoiset asiantuntevat luontokartoittajat. Koska valitus ei menestynyt hallinto-oikeudessa, piiri haki valituslupaa ja asiantuntijaedustajat laativat valituksen vaihekaavan turvetuotantovarauksista KHO:een vuonna 2023. Perusteena valitukselle oli, että varauksissa mukana olevilla luonnontilaisuusluokaltaan o ja 1 soilla on merkittäviä luontoarvoja ja että kaavan luontokartoitukset olivat riittämättömät. Valituslupaa ei myönnetty.

Piirin asiantuntijaedustaja oli osallisena myös oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) valmistelutyössä Pohjois-Karjalan osalta vuonna 2021. Piiri jätti JTF-työryhmälle 2021 asiantuntijaedustajan laatiman esityksen turvetuotannon nopean vähentämisen myötä poistuvien työpaikkojen korvaamisesta ja ennallistettavien metsäojitettujen soiden varaamisesta maakuntakaavaan. Soiden ennallistaminen edistäisi esityksen mukaan sekä vesiensuojelun, ilmastonmuutoksen hillinnän että luonnon monimuotoisuuden suojelun tavoitteita sekä toisi työpaikkoja turvetuotannosta poistuvien työpaikkojen tilalle. Ennallistamisella katsottiin olevan positiivisia kerrannaisvaikutuksia töiden suunnittelun ja valvonnan sekä käytettävän konekannan kehittämisessä sekä epäsuoria aluetaloudellisia vaikutuksia esimerkiksi luontomatkailemisen kehittämisessä. JTF-työryhmän mukaan rahoitus ei soveltu metsäojitettujen suoalueiden ennallistamiseen vaan ainoastaan turvetuotantoalueiden ennallistamiseen. Suomen JTF-rahoitus on kansallinen julkinen rahoitus mukaan luettuna ohjelmakaudella

2021–2027 noin 665 miljoonaa euroa. Alueellisen JTF-suunnitelman mukaisia ensimmäisiä rahoitettuja hankkeita on muun muassa liikuntatestausaseman perustaminen Joensuun keskustaana. Piiri jätti JTF-työryhmän kesken prosessin.

Maakuntasuunnitteluprosesseissa tehty vaikuttamistyö näyttäytyy luonnonsuojelujärjestön näkökulmasta hukkaan heitettyinä resursseina ja lukemattomien vapaaehtoistyöntien tuhlaamisena. Suunnitteluprosessit ovat lainmukaisia ja nykyisten osallistavien suunnittelukäytäntöjen mukaisia, eivätkä anna perusteita oikeusvalitukselle. Maakuntakaava toteuttaa poliittisen konsensuksen mukaista kehittämisohjelmaa, eivätkä mukana olevat viranomaisedustajat ole merkittävästi kyseenalaistaneet suunnitteluprosesseja tai maakuntakaavan tavoitteita. Tutkijalle ja prosessia läheltä seuranneelle osallisuus näyttäytyy performatiivisena aktina, joka legitimoit valtitsevan suunnittelun tavoitteet ja käytännöt, eikä ota vakavasti ympäristöpoliittisia tavoitteita aluesuunnittelussa. Irtisanoutumalla suunnitteluprosessista ja työryhmistä sekä haastamalla suunnittelua oikeusvalituksen luonnonsuojelujärjestö on pyrkinyt delegitimoidaan osallisuusprosessin ja repolitisoimaan valtitsevan suunnittelukonsensuksen. Osallistuvan tutkijan näkökulmasta asiantuntemuksella tehty vaikuttamistyö ja repolitisoituyritykset eivät kannaa maakuntatason suunnittelussa. Ympäristöpoliittisten tavoitteiden nostaminen esiin ympäristöjärjestön toimintaidean mukaisesti kutistuu irrallisiksi mielipiteiksi.

TUTKIJA AKTIVISTINA

Kaikissa esitellyissä tapauksissa ympäristötutkimuksen ja -toiminnan kriittinen viesti on kilpistynyt valtitsevan suunnittelun ja päätöksenteon konsensuspuolustukseen. Suunnittelutilanteissa ja kaavoituskeskusteluissa on Pohjois-Karjalassa tullut tavaksi edetä ristiriitoja vältellen. Eteenpäin vievä johtoajatus on vakiintuneiden käytäntöjen mukaisesti etukäteen valmisteltu ja kiinnitetty aiemmin laadittuihin strategisiin linjauksiin, jotka toteuttavat myös EU-tason kasvutavoitteita ja kansallista aluepolitiikkaa. Linjausten kyseenalaistaminen tai niistä poikkeaminen on katsottu suunnittelutehtävän jarruttamiseksi. Maakunta- ja kuntakaavoitusta sitovat poliittiset painosuhteet ja niiden mukaiset kompromissit. Päätöksenteossa ovat myös koros-

tuneet puoluepolitiikasta tutut toimintatavat, eli yhteisiä esityksiä ja linjauksia tehdään ennen varsinaisia kokoustilanteita. Lisäksi yksittäisillä vaikutusvaltaisimmilla henkilöillä tai yrityksillä on erityistä sananvaltaa asioiden edistämisessä. Vakiintunut poliittisen valtajärjestyksen mukainen konsensus rajaa kriittisen ja muutosta edellyttävän tiedon, kuten myös sen esittäjät, marginaaliin. Suunnittelukokoustilanteissa ja konkreettisten kaavapäätösten äärellä ympäristöhuolen kantajat saavat niukasti, jos ollenkaan, tukea muilta osallisilta ja edustajilta.

Vakiintunut poliittisen valtajärjestyksen mukainen konsensus rajaa kriittisen ja muutosta edellyttävän tiedon, kuten myös sen esittäjät, marginaaliin.

Muutosaskeleita ja -tahtoa suunnittelun valtajärjestyksen murtamiseen Pohjois-Karjalassa ei kokemustemme mukaan ole juuri ilmennyt, huolimatta ympäristötutkimustiedon ja sen tarjonnan sekä yleisen ympäristökriisitietoisuuden voimallisesta lisääntymisestä. Tästä hankalasta asetelmasta huolimatta olisi kuitenkin liioiteltua esittää, että kriittisen ympäristötiedon lisääntyminen ei olisi millään tavoin näkynyt maakunnassa. Edistystä on tapahtunut erityisesti mielikuvatuotannon tasolla: maakuntastrategia- ja ohjelmaston yleiset ilmastot- ja monimuotoisuustavoitteet, luontomatkailun esiin nostaminen sekä hiilineutraalin Joensuun edistyminen toistuvat tiuhaan julkisuudessa. Näiden mielikuvien katveessa ajetaan kuitenkin voimalla turvetuotantoalueiden laajentamista maakunnassa sekä kasvun ja kulutuksen uutta nousua maakunnan pääkaupunkiin. Yleinen positiivinen ohjelmallisuus vaikuttaakin toimivan performatiivisesti konkreettisten päätösten ja niiden summa vaikutusten maskina ja monet myös tarttuvat tarjottuun huojentavaan viestiin. Luotetaan siihen, että parempaan päin mennään.

Osallistuessaan hallinnon prosesseihin sekä valmistellessaan muistutuksia, lausuntoja ja mahdollisia valituksia ympäristöjärjestöt sitovat omat voimavaransa osaksi ympäristöhallinnan järjes-

telmää. Osallistuva tutkija saattaakin löytää itsensä laatikosta, jossa vallitsevaa järjestystä yritetään haastaa keinoilla, jotka ovat vallitsevan järjestelmän sanelemia. Jossain vaiheessa tutkija-aktivisti havahtuu, että tehdyillä toimilla ei pitänyt olla merkitystä, ne olivatkin osa performatiivista osallisuusprosessia, joka tukee uusliberalistista suunnittelu- ja ympäristöhallintoa.

Kokemuksemme suunnitteluprosesseista herättävät huolen valtion ja alueviranomaisten vaitonaisuudesta ympäristön- ja luonnonsuojelun kysymyksissä. Viranomaisten vetäytyminen poliittiselta kentältä sekä alue- ja paikallistason keskusteluista näkyy erityisesti hiljaisuutena kokoustilanteissa ja mediassa. Lisäksi ympäristöohjelmista ja muista tarkemmin määritellyistä tavoitteista irtautuminen kuten myös alue- ja paikallistason ympäristöpolitiikan hankkeistaminen siirtävät viranomaisia etäämmälle varsinaisesta toteuttavasta toiminnasta kohti laillisuusvalvontaa ja kehittämistoimintaa. Hankerahaa on tarjolla, jos sille on käyttäjiä, ja tähän esimerkiksi vesienhoidossa on määrätietoisesti pyritty. Luonnonsuojelua taas toteutetaan pääosin vapaaehtoista suojelua edistämällä, mikä tarkoittaa erillisten vapaaehtoisen suojelun ohjelmien kuten Metso- ja Helmi-ohjelmien toteutusta kulloisenkin valtioneuvoston määrittämän budjetin mukaisesti. Ilmastonmuutoksen hillintää taas toteutetaan pääosin aluetasolla kehittämistoimintana, joka tähtää esimerkiksi hiilineutraalisyrykimykseen erillisrahoituksen turvin. Poliittinen kenttä näiden kehityskulkujen myötä supistuu, ja alue- ja paikallistasolla ympäristötoimet määrittyvät hallinnon konsensuksen mukaisiksi. Tätä konsensusta ympäristöliike voi sitten pyrkiä haastamaan muodollisia osallisuusprosesseja tai oikeusvalituksia hyödyntäen.

Johtopäätöksemme onkin, että yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tulisi entistä enemmän osallistua ja syventyä ympäristöpolitiikan depolitisaation ja oikeudellistumisen prosesseihin. Tutkimustietoa on aktiivisesti vietävä osaksi poliittista päätöksentekoa osallistumalla suunnitteluun hallinnon eri tasoilla. Tutkija voi osallistumisen kokemuksiinsa nojaten tarkastella suunnittelu-prosessin epäkohtia, esimerkiksi valtajärjestyksen ylläpitämiä edunjakoja ja kommunikaatiokatkoksia sekä osallistumisen vaikuttavuutta. Aktivistipositio auttaa näkemään syvemmälle valtakulttuuriin ja

kansalaisyhteiskuntaan. Vastaavasti tutkijapositio auttaa näkemään vallitsevat ja haastavat diskurssit sekä poliittisen pelin performatiiviset piirteet väljemmissä yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Kokemuksesta tiedämme myös, että luovat näkökulmat, jotka ammentavat teatterin, kirjallisuuden, musiikin ja kuvataiteiden kentiltä, voivat hyvin auttaa tässä näköalojen avartamisessa.

Ympäristöpolitiikan depolitisaation ja oikeudellistumisen sekä näin syntyneen demokratiavajeen tarkastelu ja tervehdyttäminen voisivat olla tulevan yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen keskeisiä tehtäviä.

Väitämme siis, että osallistuvan tutkijan on mahdollista tutustua perinpohjaisesti politiikan pelisääntöihin ja poliittisiin realiteetteihin ollessaan osallinen suunnittelun ja päätöksenteon käytännöissä – performansseissa, jotka päällepäin saattavat näyttäytyä sekä lainmukaisilta että yleisiä osallisuuden tavoitteita toteuttavilta. Käsitksemme mukaan ympäristösuunnittelun käytäntöihin kiinnittynyt kokemuspohjainen tutkimus voi ratkaisevalla tavalla auttaa 'näytelmän' käsikirjoituksen ja -kirjoittajien eli valtajärjestyksen ja sananvallan tunnistamisessa. Kuten tässä artikkelissa olemme osoittaneet, ympäristöpolitiikan depolitisaation ja oikeudellistumisen sekä näin syntyneen demokratiavajeen tarkastelu ja tervehdyttäminen voisivat olla tulevan yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen keskeisiä tehtäviä. Kysymys on tietysti myös tutkijan paikannuksesta akateemisen kilpailun ja ympäristökriisien ristipaineissa. Tutkija-aktivisti joutuu julkisuudessa ja rahoitushauissa avaamaan positiotaan verrattain tarkkaan ja perustelevaan näkemyksiään toisenlaiseen tutkijapositioon asemoituneeseen kollegaansa nähden, mutta rikas tutkimusympäristö ja asialleen omistautuneet kanssaktivistit maksavat vaivan takaisin.

LÄHTEET

- ALA-MANTILA, S.** (2017) *Urban sustainability?* Doctoral Dissertations 85. Aalto yliopisto, Helsinki.
- BLICHTNER, L. C. & MOLANDER, A.** (2008) Mapping Juridification. *European Law Journal* 14(1) 36–54.
- BRYAN, K.** (2024) UK governments' climate action plan unlawful, high court rules. *Financial Times* 3.4.2024.
- BÄCKLUND, P.** (2002) Miten kuulla asukasta? Kaupunkitila ja osallisuuden haasteet. Teoksessa Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) *Osalliset ja osajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa*, 131–157. Gaudeamus, Helsinki.
- CONDE, M., WALTER, M., WAGNER, L. & NAVAS, G.** (2023) Slow justice and other unexpected consequences of litigation in environmental conflicts. *Global Environmental Change* 83 102762. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102762>
- ERAYDIN, A. & FREY, K.** (2019) *The Political in Governance and Planning.* Teoksessa Eraydin, A. & Frey, K. (toim.) *Politics and Conflict in Governance and Planning. Theory and Practice 1–17.* Routledge, London.
- ESKELINEN, T.** (2013) *Demokratia utopiana ja sen vastavoimat.* Vastapaino, Tampere.
- ESKELINEN, T. & RYYNÄNEN, S.** (2021) Tutkijat ilmastoiliikkeen mukana. Teoksessa Vaarakallio, T. (toim.) *Viimeien siirto. Suomalainen ympäristöliike nyt eli kuinka mahdollon tehdään* 85–111. S&S, Helsinki.
- GREENPEACE** (2024) Environmental and youth groups win climate court case against the Norwegian State. Press Release.
- HASANNIEMI-LIIKE LAAJENE...** (1998) Hasanniemi-liike laajenee Joensuu-liikkeeksi. Tavoitteena vuoropuhelu kaupunkiympäristön kehittämisestä. *Karjalainen* 14.11.1998.
- HEIKKURINEN, P. & RUUSKA, T.** (2022) *Kestävän elämäntavan manifesti. Vihreän Elämänsuojelun Liitto*, Jyväskylä.
- HORTON, H.** (2024) Britain's climate action plan unlawful, high court rules. *Guardian*, 3rd of May. <https://www.theguardian.com/environment/article/2024/may/03/britain-climate-action-plan-unlawful-high-court?share=jetpack-whatsapp>
- HÖLTÄÄ, H., VEISTOLA, T. & SIPILÄINEN, T.** (2022) Hallintovalitus korkeimmalle hallinto-oikeudelle valtioneuvoston ilmastolain vastaisesta menettelystä. Suomen Luonnonsuojeluliitto & Greenpeace Norden. <https://www.sll.fi/app/uploads/2022/11/Ilmastolakivalitus-korkeimmalla-hallinto-oikeudelle-28.11.2022.pdf>
- JOENSUU-LIIKE** (1998) Joensuu-liike ry:n säännöt. Julkaisematon.
- JOENSUUN KAUPUNKI** (2021) *Hiilineutraali Joensuu 2025.*
- KAUHANEN, H.** (2019) Päästöt: jopa kaksi kolmasosaa jää huomiotta. *Karjalainen* (s. A8) 18.1.2019.
- KAUHANEN, H.** (2022) Kaupunkipuistolle myönteistä vastakaikua Joensuussa. *Karjalainen* (s. A4) 14.4.2022.
- KEMPAS, J.** (2000) Joensuu-liike: ei enää avainhenkilötontteja. Postimerkkikaavioitus närästää. *Karjalainen* (s. 6) 31.10.2000.
- KEMPAS, J.** (2005) KHO suojeli Linnunniemen huvilan. *Karjalainen* (s. 6) 22.6.2005.
- KIVIVUORI, J.** (2006) Oikeudellistuva yhteiskunta – Esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. *Oikeus* 27 157–177.
- KOTHARI, J.** (2024) Judicial activism vs. climate crisis. Implications of three climate judgements. [Meer.com](https://www.meer.com) 14.5.2024.
- KRAMARZ, T., COSOLO, D. & ROSSI, A.** (2017) Judicialization of Environmental Policy and the Crisis of Democratic Accountability. *Review of Policy Research* 34(1) 31–49.
- LAAKKONEN, E.** (2022) Kohtuus kohtuuttomuuden maailmassa. Teoksessa Laakkonen, E., Lehto, I. & Heikkilä, M. (toim.) *Haavoilla – käsite ja kokemus* 372–398. Sophi, Jyväskylä.
- LEHTINEN, A.** (2001) Joensuun etu ja kaupunkipolitiikka. *Karjalainen* (s. 16) 7.6.2001.
- LEHTINEN, A.** (2013) *Ympäristötoimintatutkimus.* Teoksessa Massa I. (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* 64–76. Gaudeamus, Helsinki.
- LEHTINEN, A.** (2018) Degrowth in city planning. *Fennia* 169(1) 43–57.
- LEHTINEN, A.** (2020) Hasanniemen metsän puolustajien kolme sukupolvea. *Karjalan Heili* (s. 6) 22.1.2020.
- LINJAMA, T. & KAINULAINEN, P. (TOIM.)** (2015) *Kohtuus vaarassa. Onnen aika ja rajallisella planeetalla.* Kirjokansi, Joensuu
- LINJAMA, T., AHO, M., KAINULAINEN, P. & SIMOLA, R. (TOIM.)** (2019) *Kohtuuspaamfleetti. Elonkirjo edellä.* Into, Helsinki.
- METZGER, J.** (2018) *Postpolitics and planning.* Teoksessa Gunder, M., Madanipour, A. & Watson, V. (toim.) *The Routledge Handbook of Planning Theory* 180–192. Routledge, London.
- MUSTONEN, A.** (2022) *Ekomodernistiset aluesuunnittelun ympäristödiskurssit Pohjois-Karjalassa. Alue ja Ympäristö* 51(2) 86–106.
- MUSTONEN, T.** (2013) Oral histories as a baseline of landscape restoration – Co-management and watershed knowledge in Jukajoki River. *Fennia* 191(2) 76–91.
- MUSTONEN, T.** (2014) Power discourses of Fish death: Case of Linnunsuo peat production. *Ambio* 43(2) 234–243.
- MÄENPÄÄ, P. & FAEHNLE, M.** (2021) Neljäs sektori. Kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Vastapaino, Tampere.
- MÄNTYLÄ, N.** (2010) *Luonnon edustajien puhevalta.* Vaasan yliopisto, Vaasa.
- PYHÄLÄ, M.** (2022) *Ylönontuhonta rikokseksi – lipunkantajana Belgia.* *Turun Sanomat* 3.1.2022.
- PYY, I. & LEHTINEN, A.** (2021) *Moninainen kaupunki ja symmetrisen utopia: tapaustutkimus Joensuusta.* *Alue ja Ympäristö* 50(1) 49–69.
- RIIPINEN, M.** (2008) *Sosiaalisen pääoman skaalaus: paikallisia ja ylipaikallisia näkökulmia maankäyttöön* Nellimissä, Inarissa. Väitöskirja, Oulun yliopiston maantieteen laitos.
- SEPÄNMAA, Y.** (2016) *Kasvot joelle päin – jokivarresta kansallinen kaupunkipuisto.* *Karjalainen* (s. B3) 10.5.2016.
- SIERLA, J.** (2001) *Rantapuistot säilytettävä kaupunkilaisten virkistysalueina.* *Karjalainen* (s. 14) 13.6.2001.
- SCHLOSBERG, D.** (1999) *Environmental Justice and the New Pluralism: The Challenge of Difference for Environmentalism.* Oxford University Press, Oxford.
- SUORANTA, J. & RYYNÄNEN, S.** (2014) *Taisteleva tutkimus.* Vastapaino, Tampere.
- SUVANTOLA, L.** (2003) *Valitusoikeuden aikakaudet ympäristönkäytössä.* Teoksessa Lehtinen, A. & Rannikko P. (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö*, 213–233. Gaudeamus, Helsinki.

- TALA, J.** (1986) Oikeudellistuminen – lähtökohtia keskustelulle. *Oikeus*, 289–301.
- TARASTI, L.** (2002) Yhteiskunnan oikeudellistuminen. *Defensor Legis* 4.
- ULVILA, M.** (2018) Kasvun purkutalkoot 2000-luvun Suomessa. Kohtuusliikkeen lyhyt historia. *Elonkehä* 4 20–26.
- VALITUS KUOPION...** (2013) Valitus Kuopion hallinto-oikeudelle Joensuun keskustan osayleiskaavan suunnitteluprosessista 16.1.2013. Julkaisematon.
- VAN AERSCHOT, P.** (1996) Oikeudellistuminen julkisoikeudessa. *Lakimies* 7 1036–1043.
- VESA, P.** (2024) Näkökulma ympäristöoikeudellisiin oikeustapauksiin – Kemin biotuotetehtaan puunhankinta. Edilex.
- VIINIMÄKI, V.** (1998) ”Avainhenkilöille avaintontteja Hasanniemestä”. *Karjalainen* (s. 3) 25.2.1998.